

Саковський Андрій Анатолійович – старший оперуповноважений в особливо важливих справах УВБ в м. Кисві ДВБ МВС України, майор міліції

Поняття інсценувань злочинів, учинених організованими злочинними групами

Стаття присвячена визначенню поняття інсценувань злочинів, учинених організованими злочинними групами. Розкрито зміст і значення протидії розслідуванню, приховуванню злочину, що дозволило ґрунтовно підійти до встановлення сутності інсценування злочинів, учинених організованими злочинними групами. На основі аналізу визначень різних учених сформовано авторське визначення поняття інсценування злочину.

Ключові слова: інсценування злочину, протидія розслідуванню, приховування злочину, маскуванню, замовчування, фальсифікація інформації.

Сьогодні досить актуальною стала проблема приховування злочину та перешкоджання встановлення істини у справі. Це пов'язано як із винахідливістю злочинців, так і відкриттям різноманітних можливостей через розвиток суспільства та нестабільну політичну ситуацію в державі. Внаслідок інсценування злочину низка злочинних проявів залишається нерозкритими, а винні особи – не несуть відповідальності за вчинене. Особливо це стосується злочинів, учинених організованими злочинними групами, оскільки вони мають певну специфіку тактики викриття організаторів цих груп і забезпечення процесу доказування їх вини. Тому проблема розкриття інсценування злочину, виявлення характерних йому ознак – розпізнання, потребує наукового аналізу та вивчення.

Процес розслідування злочинів залежить від ступеня вираження інформації про його вчинення. Значний вплив на таку інформацію мають умови, в яких учиняються злочини, та заходи злочинців щодо знищення слідової картини вчиненого або приховання (маскування) протиправної діяльності. Звичайно, при знищенні слідів злочину, інформація про його вчинення відображається частково і негативно впливає на встановлення істини у справі. Зростання тенденції до інсценування злочинів різноманітними способами заводить слідчого у глухий кут і зводить нанівець процес розслідування. Це пояснюється тим, що

створення злочинцями обстановки на місці події, яка не відповідає дійсності надає лише ймовірну криміналістичну характеристику вчиненого або взагалі створює спотворене уявлення про злочин, і тим самим утруднює процес установлення істини у справі або унеможливує його.

Для подолання вказаних вище проблем слід всебічно та детально вивчити сучасний феномен інсценування злочину як способу його приховування. Тобто, **метою статті** є вивчення таких явищ як протидія розслідуванню, приховання злочину та інсценування злочину, вчиненого організованою злочинною групою; встановлення їх змісту, розкриття сутності та прихованої загрози для суспільства і держави в цілому.

Питання визначення поняття та способів приховування злочинів порівняно нещодавно стало об'єктом ґрунтовних досліджень учених і досі залишається дискусійним. Значна увага вчених привернута до подолання протидії слідству в процесі проведення подальших слідчих дій, зокрема допиту, а на етапі виявлення злочину та початковому етапі розслідування такі напрацювання відсутні.

Так, у криміналістичній літературі питання приховування злочинів торкалися багато вчених-криміналістів, зокрема слід назвати таких: В. П. Бахін, Р. С. Белкін, П. Д. Біленчук, В. Г. Гончаренко, С. Ю. Журавльов, Н. С. Карпов, А. М. Кустов, А. Р. Ратінов, Н. А. Селіванов, В. В. Семенов, Ф. М. Сокиран, В. Ю. Шепітько, Н. П. Яблоков та інші.

Вивченню організованої злочинної діяльності присвячені праці таких учених як: В. О. Алексєєв, В. С. Зеленський, Г. Г. Зуйков, І. І. Карпець, В. Г. Лукашевич, К. О. Чаплинський, В. Б. Школьников та інші.

Однак, використання поняття “приховування злочину” та “інсценування злочину” потребує наукового осмислення для визначення їх сутності та значення в криміналістиці при розкритті та розслідуванні злочинів, учинених організованими злочинними групами.

Насамперед, слід звернутися до поняття “приховування злочину”, оскільки воно має ширший зміст і містить у собі такий спосіб його вираження як інсценування.

Приховування злочину, насамперед, спрямоване на перешкодження розслідуванню. Криміналістиці відомі різноманітні способи приховування, які перешкоджають отриманню відповідної доказової інформації та використанню її в процесі розслідування. Звичайно, приховування злочину характеризується умислом організованої злочинної групи, який всіляко перешкоджає встановленню істини у справі.

Деякі вчені розглядають приховування злочинів у межах “протидії розслідуванню”. Так, С. Ю. Журавльов вважає, що протидія розслідуванню – це система дій (або бездіяльність), спрямована на досягнення мети приховування злочину шляхом недопущення залучення його слідів у сферу кримінального судочинства та їх подальшого викори-

стання як судових доказів [1, с. 9–10]. Аналізуючи визначення вченого, слід вказати на його вузький зміст, оскільки науковець зводить протидію розслідуванню лише до діяльності, спрямованої на недопущення залученню слідів злочинів у сферу кримінального судочинства.

Дещо ширше розглядає протидію розслідуванню Е. О. Москвін, який стверджує, що саме вона може виступати в якості способу діяльності, спрямованої не лише на недопущення залучення слідів злочинів у сферу кримінального судочинства, але й на створення слідів неіснуючого злочину – інсценування злочинної події. На думку вченого, протидія розслідуванню полягає у діяльності особи зі створення слідів неіснуючого злочину (інсценованої події) та залучення їх у процес доказування [2, с. 137].

На нашу думку, більш точним є визначення Р. С. Белкіна, який хоч і в загальному (без деталізації) сформулював поняття протидії розслідуванню, але цим самим висвітлив його суть і значення. Так, це умисна діяльність з метою перешкодження вирішенню завдань розслідування і, в результаті, встановленню істини у справі [3, с. 129]. Дійсно, немає значення чия це умисна діяльність щодо перешкодження розслідуванню, але важливою є мета такої діяльності, яка зводиться лише до одного – завести в оману розслідування, ухилитися від відповідальності тощо.

Важливим для розкриття мети нашої статті є розгляд та аналіз форм протидії розслідуванню, які досить детально розкрила Н. Ахтирська. Вчена до них відносить такі: 1) внутрішня – це протидія осіб, причетних до розслідування кримінальної справи (підозрюваний, свідок, потерпілий, спеціаліст, стороння особа тощо), що полягає у приховуванні, зміні або знищенні будь-якої інформації про подію злочину; 2) зовнішня – це протидія осіб, які не причетні до розслідування кримінальної справи [4].

На думку М. Є. Дирдіна та І. В. Грицюка, будь-яка форма протидії, виходячи з умов виникнення, як правило, впливає на ступінь повторності у конкретній слідчій роботі. Протидія у відкритій і прихованій формі впливає на якість слідчої роботи, може слугувати приводом до проведення повторних і додаткових слідчих дій. Слідчий може і не помічати фактора протидії в його звичайному вигляді, а слідча робота повторюється, вважаючи при цьому, що вона повторюється сама собою, а не викликана зовнішніми чинниками [5, с. 474].

Особливий інтерес для нашого дослідження становить саме внутрішня форма протидії розслідуванню, оскільки її суб'єкти діють шляхом приховування злочину. Найбільш вдало та ґрунтовно серед учених розкриває сутність цього поняття Р. С. Белкін, який під приховуванням злочину розуміє злочинну діяльність, спрямовану на протидію розслі-

дуванню шляхом замовчування, знищення, маскуванню або фальсифікації слідів злочину та злочинця або їх носіїв. При приховуванні шляхом замовчування інформації або її носіїв слідчий залишається необізнаним відносно обставин справи або джерел інформації; воно може здійснюватися в активній (приховування предмету злочину, речових доказів тощо) та пасивній формах (недонесення інформації, відмова від дачі показань тощо). Приховуванням є також знищення інформації або її носіїв, слідів злочинця, незалежно від того чи повністю це зроблено, чи частково. Приховування злочину – це також маскуванню інформації або її носіїв з метою зміни уявлення про спосіб учинення злочину, особи злочинця, призначення певних об'єктів [6, с. 212].

З наведеного вище видно, що приховування злочинів здійснюється певними способами, серед яких учений виділив такі: 1) приховування інформації або її носія; 2) знищення інформації або її носія; 3) маскуванню інформації або її носія; 4) фальсифікація інформації або її носія. Поряд з цим, Н. Ахтирська виділяє ще один спосіб – змішаний – це різноманітні інсценування.

Аналізуючи наведені визначення, можемо зазначити, що, протидіючи розслідуванню, злочинці спрямовують свої зусилля на приховування злочинної події, одним із способів здійснення якого є інсценування. Звісно, поняття “протидія розслідуванню”, “приховування злочину” досить ширші за поняття “інсценування злочину”, адже останнє входить у їх склад. Розглянемо його докладніше.

Інсценування злочину – це створення обстановки, що не відповідає фактично вчиненому на конкретному місці події, що може бути доповнене узгодженою з цією обстановкою поведінкою та неправдивими повідомленнями як виконавців інсценування, так і пов'язаних з ними осіб [4].

Як стверджує І. Ф. Герасимов, з метою ухилення від відповідальності злочинці можуть приховувати злочинний характер події. Для цього вони найчастіше використовують такий спосіб як інсценування, під яким розуміють створення штучної картини будь-якої події. Як правило, інсценування – це система дій щодо попередження виникнення можливих слідів, знищення, фальсифікації, приховування та маскуванню змін, що виникли в результаті вчинення злочину, створення нових слідів, що підтверджують версію суб'єктів приховування [7, с. 378].

Якщо розглядати термін “інсценування” взагалі, то в тлумачному словнику “інсценувати” означає влаштовувати, зображати щонебудь, маючи на меті ввести когось в оману [8, с. 793].

В юридичному словнику під інсценованими слідами розуміють сліди в криміналістиці, залишені злочинцями з метою спонування ор-

ганів кримінального переслідування зробити криміналістично помилкові висновки [9, с. 132].

На думку Н. П. Яблокова, під інсценуванням злочину слід розуміти штучне створення або зміну зацікавленими особами обстановки місця злочину з метою введення слідства в оману. Вчений, вивчаючи інсценування злочинів, наполягає на тому, що слідчий має відмітити і виявити негативні обставини, тобто фактичні дані, які, виходячи із розвитку події злочину та пояснень конкретних осіб, не повинні відображатися в обстановці місця події, або, навпаки, мають бути, але вони відсутні [10, с. 237].

У криміналістичній енциклопедії Р. С. Белкіна досить ґрунтовно, на нашу думку, розкрито поняття інсценування злочину, вчений ототожнює його з поняттям “симуляція”. Так, “інсценування злочину” – це створення обстановки, яка не відповідає фактично вчиненому на даному місці події; може доповнюватися неправдивою поведінкою та неправдивими повідомленнями. Це один із способів приховування злочину [11, с. 86].

Отже, не дивлячись на деяку різницю у формулюванні визначень інсценувань злочинів, на наш погляд, вони практично рівнозначні й відображають сутність проблеми приховування злочинів, що розглядається нами.

Загальновідомо, що будь-який злочин може вчинятися як з умислом, так і без нього. У першому випадку злочинці, готуючись до злочину, продумують спосіб його приховування, наприклад інсценуванням, а в іншому, – в злочинців усе одно може виникнути необхідність у приховуванні в процесі вчинення злочинного діяння або по його завершенні. Бачимо, що будь-який злочин незалежно від виду та осіб, які його вчиняють, може містити ознаки інсценування.

Прийнявши рішення про інсценування, злочинці детально готуються до таких дій. Вони мають добре продумати всі деталі, щоб їх не викрили, зокрема: аналізують ситуацію, що сталася; продумують та обирають “надійний” варіант інсценування, програючи всі його деталі; готують ґрунтовні й переконливі пояснення для оточуючих і слідчого щодо вчиненого; передбачають варіанти власної історії та поведінки в результаті їх викриття; приступають до безпосередніх дій.

Як і будь-яка дія, інсценування злочину має власну мету, що може бути різною залежно від особи злочинця, його наміру, обставин та інших факторів. Виділяють таку мету інсценування злочину, а саме:

– створення видимості вчинення у визначеному місці іншого злочину й приховування ознак справжньої події;

– створення видимості події, що відбулася на даному місці, але не має кримінального характеру, для приховування вчиненого злочину;

– створення видимості вчиненого злочину для приховування фактів аморальної поведінки, недбалості та інших учинків, які не мають кримінального характеру;

– створення неправдивого уявлення про окремі деталі фактично вчиненого злочину або про окремі елементи його складу: інсценування вчинення злочину іншою особою, в іншому місці, в інших цілях й з інших мотивів [4].

Аналізуючи розглянуті в статті думки окремих учених, можна дійти висновку, що в основі інсценування злочину лежить штучне створення його матеріальних слідів. Щоб заплутати слідство і відвести від справжніх учасників злочину виконавці інсценування вдаються до фальсифікації (зміни) деяких подій вчиненого, наприклад, змінюють слідову картину на місці події, повідомляють про злочин, якого не було або його деякі обставини, які не мали місце у злочинній діяльності, тощо.

На нашу думку, *інсценування злочину* – це спосіб приховування злочину, який складається з системи дій злочинців щодо створення неправдивої обстановки місця події шляхом знищення, попередження виникнення, приховування, створення нової слідової або іншої інформації для введення слідства в оману та уникнення відповідальності за вчинене.

Отже, інсценування злочину, вчиненого організованою злочинною групою, – це складне явище, яке недостатньо вивчене і потребує наукового дослідження. З появою нових видів злочинів, способів їх учинення виникають проблеми у розслідуванні таких антисуспільних проявів. Перед правоохоронними органами постає необхідність у вирішення накопичених проблем і починати процес удосконалення варто саме з теорії, зокрема, розробки конкретних рекомендацій, методик виявлення ознак інсценувань злочинів як на місці події, так і в процесі розслідування (при проведенні слідчих чи інших процесуальних дій) та впровадження їх у повсякденну діяльність правоохоронних органів для підвищення її ефективності в сучасних умовах. А створенням умов для предметного вивчення інсценувань злочинів є уточнення поняття та його сутності, що й стало метою написання цієї статті.

Список використаних джерел

1. Журавлев С. Ю. Противодействие деятельности по раскрытию и расследованию преступлений и тактика его преодоления : автореф. дис... канд. юрид. наук / С. Ю. Журавлев ; Нижегородская высш. шк. – Нижний Новгород, 1992. – 18 с.

2. Москвин Е. О. Противодействие предварительному расследованию: понятие и классификация / Е. О. Москвин // Воронежские криминалистические чтения / Под ред. О. Я. Баева. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2002. – Вып. 3. – С. 137–145.

3. Белкин Р. С. Противодействие расследованию и пути его преодоления криминалистическими и оперативно-розыскными средствами и методами /

Р. С. Белкин // Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции органов предварительного расследования / под ред. Т. В. Аверьяновой, Р. С. Белкина. – М., 1997. – С. 128–132.

4. Формы противодействия расследованию преступлений, совершаемых в сфере компьютерных технологий [Электронный ресурс] / Н. Ахтырская // Центр исследования проблем компьютерной преступности. – Режим доступа до статті :

http://www.crime-research.org/library/Akht_01_03.htm.

5. Дирдін М. С. Повторність, пов'язана з протидією розслідуванню злочинів / Дирдін М. С., Грицюк І. В. // Держава і право. – 2009. – Вип. 52. – С. 472–477.

6. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / Р. С. Белкин. – [2-е изд. доп.]. – М. : Мегатрон XXI, 2000. – 334 с.

7. Криминалистика : учеб. для вузов / И. Ф. Герасимов, Я. Л. Драпкин, Е. П. Ищенко и др. ; [под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина]. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Высш. шк., 2000. – 672 с.

8. Новый тлумачний словник української мови : [в 3 т.] / [уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко]. – К. : Аконіт, 2003.

Т. 1. : А–К. – 2003. – 928 с.

9. Большой юридический словарь / под. ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. – [2-е изд., перedel. и доп.]. – М. : ИНФРА, 2002. – 704 с.

10. Яблоков Н. П. Криминалистика : учебник / под. ред. проф. Н. П. Яблокова. – [изд. 2-е перераб. и доп.]. – М. : Юрист, 2001. – 718 с.

11. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / Р. С. Белкин. – М. : Изд-во БЕК, 1997. – 342 с.

Статья посвящена определению понятия инсценировки преступлений, совершенных организованными преступными группами. Раскрыто содержание и значение противодействия расследованию, сокрытию преступлений, что позволило обосновано подойти к установлению сущности инсценировки преступлений, совершенных организованными преступными группами. На основании анализа определений разных ученых сформировано авторское понятие инсценировки преступления.

The article is devoted to the determination of the concept of staging of crimes committing by the organized criminal groups. Maintenance and value of counteraction investigation, concealment of crime, which allowed thoroughly to walk up to establishment of essence of staging of crime of perfect by the organized criminal groups is exposed. On the basis of the analysis of determinations different scientists are formed author determination of the concept of staging of crime.

Стаття надійшла до редакції журналу 21 грудня 2011 року.